

— Kedves hallgatóim! Legutolsó beszélgetésünk Mátyás királyról szólt. Ha meghallgatnak, ma arról az asszonykirályról mondok el egyet s mást, akit úgy hívtak, hogy Mária Terézia.

— Ha asszonyról társalgunk, az már magában érdekes. Ha meg királyasszonyról szavalunk, az még antül érdekesebb, — könyököl előrébb Vasbagó mosolyogva és úgy kapkodja a levegőben röpködő szókat, mint a kutya a legyet.

A gyülekezet ájtatosan les. Még a lócák sem mernek nyikorogni. A szél is abbahagyja a vonítást az ablak alatt. Csak a tanító szava hallatszik a sárbafült tanyaházban.

A körtésóra kilencet ver a falon. A tanító befejezi az előadást. Az emberek mozognak. Megjegyzéseket tesznek a királyasszony okosságára. Elmondják a világ sorát is. Aztán lassan kászálódni kezdenek. Akik egy irányból jöttek, bandába verődnek. S mint a varjak, óvatos léptekkel nekivágnak a fekete világnak.

A kis tanító utánuk néz. Karjával sarkig tárja az ajtót, hogy kiszellőztesse a szobát, amely egyúttal az ő hálószobája és ebédlője is. Aztán bemegy a házba. Kinyitja a rádiót újból. S míg a híreket hallgatja, arra gondol, hogy ha a rádió nem lenne, a kutya sem botlana be hozzá soha, ebben a sárvizes, kormos őszi világban.

Gyomai György

A SZÉCHENYI-EMLÉKTÁBLA

A Magyar Tudományos Akadémia palotájának Akadémia-utcai oldalán, a földszinti ablakok szintjének vonalában, a Ferenc József-tér felőli sarkon van a bronzból öntött Széchenyi-emléktábla. Posztóval leterített asztal körül magyar ruhás alakok ülnek. Az asztal innenső fele üresen áll, hogy helyet adjon az ülő alakok felé lépő, huszártiszti formaruhába öltözött bronz-alaknak, aki központja az emléktáblának. Széchenyi István gróf, „a legnagyobb magyar“. Jobbját kinyújtja az asztal felé, baljával hosszú huszártiszti kardjának markolatát szorítja. Az asztalnál ülők lelkesen figyelnek rá. A mögöttük csoportosuló, szintén magyar ruhás alakok közül többen kucsmájukat lengetik a kezét kinyújtva tartó Széchenyi felé. Valami nagy dolgot jelenthetett ki „a legnagyobb magyar“, mert a mögötte álló és két ülő alakon szintén valami rendkívüli és nem mindennapi komolyság ül. A domborművű, 17 alakos bronz-tábla alján felírás jön segítségünkre, hogy megmagyarázza, mit is akart megörökíteni a szobrász: Holló Barnabás. Íme a szöveg: „A Magyar Tudományos Akadémia megalapítása 1825 november 3-án. Ez emléktábla állíttatott 1893.“ Holló Barnabás ezzel a művével tűnt fel a magyar szobrászok között.

Az emléktáblát képről majdnem mindnyájan ismerjük, mert megtalálhatjuk már az elemi iskolai tankönyvekben és azokon a helyeken, ahol Széchenyi István grófról megemlékeznek.

Ha az alakok nem is életnagyságúak, de olyan finoman vannak megmintázva, hogy tisztán, pontosan és valószínűleg élethűen kivehetők mindegyiknek az arcvonásai. Széchenyit azonnal megismerjük, mert arcvonásait képek, szobrok eléggé elterjesztették. Mögötte álló két főúri

barátját, gróf Károlyi Györgyöt és e mögött gróf Esterházy Mihályt már kevésbé ismerhetjük. Esterházy mögött pedig, az emléktábla jobb sarkának legmélyén már csak egy szakállas fejét látunk és a testalakból jóformán semmit. Mégis ez az alak, meg az előtte széken ülő, figyelő magyar nagyon is ismerős előttünk. A szakállas fej az 1849-i vértanúk egyik legnemesebbjének, az ősz Perényi Zsigmond bárónak a feje, akit az embertelen Haynau 66 éves korában Pesten akasztatott fel. Akik csak kicsit is foglalkoztak hazánk történetének eme legszomorúbb idejével, azok jól megjegyezték ezt a nemes mártír-fejét, mert az ő alakját, meg az első magyar miniszterelnöknek, gróf Batthyány Lajosnak alakját örökítették meg legszámosabban a rajzolók az 1849-es idők szomorú vértanúi közül. Perényi Zsigmondot tehát könnyen felismerjük. Az emléktáblára azért került, mert jelen volt azon az emlékezetes értekezleten, melyet az 1825-i országgyűlés követői tartottak a Magyar Tudományos Akadémia megalapításakor. Perényi Zsigmond báró akkor Bereg megyének volt a követe. Az előtte ülő alak pedig azért ismerős előttünk, mert 13 évvel az Akadémiát megalapító jelenet után ő lesz a dunai nagy árvíztől sújtott Pest-Budának legünnepeltebb embere, az „árvízi hajós” — báró Wesselényi Miklós —, 1825-ben Széchenyinek még legkedvesebb barátja. Tehát nem hiányzott Széchenyi mellől akkor, mikor az legnagyobb tettét, a Magyar Tudományos Akadémia megalapítását véghezvitte. Arcvonásait a Széchenyi-emléktáblát alkotó Holló Barnabás megörökítette azon a bronz emléktáblán is, melyet a pesti belvárosi Ferences-templom Kossuth Lajos-utcai oldalában helyeztek el az 1838-i nagy árvíz és az árvíz legnagyobb hőségnek, Wesselényi Miklós bárónak emlékezetére.

A Széchenyi-emléktábla jobbkez felőli oldalában tehát a magyar történelem két nagynevű alakjának az arcvonásait ha most már felfedeztük, többé ne is feledjük. Itt a jobb sarokban, az asztal túlsó oldalán egy magyarruhás alak az asztal fölé hajol; kezében toll, hogy megörökítse mindazt, ami elhangzott az értekezleten. Ő, Platty György volt az értekezlet jegyzője s az akkori idők legellenzékibb megyéjének, Barsnak egyik követe.

Hát mit is jegyzett fel Platty György és miféle értekezlet volt az, melyen a Széchenyi-emléktábla tanúsága szerint a Magyar Tudományos Akadémia megalapítása történt? Utalhatunk megint történelmi tanulmányainkra, amelyek során majdnem mindnyájan hallottuk, hogy „az 1825. évi országgyűlés különösen azért nevezetes, mert ekkor lépett fel Széchenyi István”. Ugyanis ennek az országgyűlésnek egyik ülésén ajánlotta fel egy évi jövedelmét, összesen 60.000 pengő forintot egy olyan tudóstársaság megalapítására, melynek feladata a magyar nyelv és irodalom művelése. Talán egyesek emlékezetében még az is megmaradt, hogy Széchenyi ezzel a tétellel kezdte meg azoknak az újításoknak, reformoknak hosszú sorát, melyekkel alapját vetette meg a mai, modern Magyarországnak. Első fellépésével tehát egy új korszakát nyitotta meg a magyar történelemnek és ezért nevezték el az 1825-i országgyűlést a Széchenyi-kor első reformországgyűlésének.

Akik a történelmet jobban ismerik, azok azt is tudják, hogy Széchenyi István gróf mint nagybirtokos mágnás szintén tagja volt az 1825-i országgyűlésnek. De nem az alsó-táblán foglalt helyet, mint például az említett Perényi Zsigmond báró, hanem a felsőn, ahol hivataluk és méltóságuk,

vagy rangjuk és birtokuk alapján ültek a rendi Magyarország nagyurai és főpapjai. A Magyar Tudományos Akadémia megalapítása pedig nem a felső-tábla november 3-i ülésén történt, hanem az alsó-táblán, tehát ott, ahol a rendi Magyarország választott képviselői tanácskoztak, tehát a városok, káptalanok és vármegyék követei és kiküldöttei. Mondanunk sem kell tehát, hogy az országgyűlések súlypontja a népképviselői országgyűlések előtt is már az alsó-táblán volt és ott is nem a káptalanok és városok küldöttei voltak a döntő tényezők, hanem a vármegyék.

Hogy milyen nagy komolysággal és elhivatottsággal gyakorolták a régi nemesi megyék törvényhozói jogukat, annak egyik bizonyosága az is, hogy a régi vármegyék az országgyűlések folyamán kerületi gyűléseket is szoktak tartani. Az összes megyék négy kerületet alkottak: két tiszai és két dunai kerületet. Az alsó-táblai tanácskozások előtt kerületi üléseken szokták megtárgyalni követendő magatartásukat. Ezek tehát az alsó-táblai tanácskozásoknak mintegy előértekezletei voltak. Az 1825-i országgyűlés alsó-táblai követei együttes kerületi üléseket szoktak tartani, melyeken felváltva mindig más-más megyének a követe volt az ülés elnöke és jegyzője. Nem voltak tehát ezek országgyűlési hivatalos tanácskozások, mert hiszen itt csak az országgyűlések elé került javaslatokat szokták megbeszélni és letárgyalni. De nagyjelentőségűek voltak ezek a tanácskozások azért, mert nyilvánosak voltak. Vagyis az érdeklődő nagyközönség is meghallgathatta azokat, természetesen beleszólás nélkül. Rendesen már ezeken alakult ki egységesen a vármegyék magatartása, melyet az alsó-táblai tanácskozások alkalmával tanúsítottak a királyi hatalom képviselőivel vagy javaslataival szemben.

Széchenyi István gróf és legjobb barátai nagy érdeklődéssel figyelték ezeket a kerületi üléseket. A hallgatóság soraiban nem is egyszer megjelentek. Így történt ez november 3-án délelőtt. Az asztalfőn ült Máriássy István gömöri követ, mert ezen a napon rajta volt a sor az elnöklésben. Jegyző Platty György. Az elnöktől balra gróf Desseffy József szabolcsmegeyi, utána gróf Andrássy György tornai és Vay Ábrahám borsodi követe ült. Az elnök jobb oldalán ült Soproni megye követe, Felsőbüki Nagy Pál, akit Széchenyi különösen nagyrabecsült. Felsőbüki Nagy Pál már az 1807-i országgyűlésen is részt vett. Az akkor még 30 éves fiatal sopronmegyei követ a magyar nyelv érdekében olyan szenvedélyes és ügyes beszédek mondott, hogy az országgyűlés befejezése után Bécsből utasították Esterházy herceg főispánt, hogy Nagy Pál további kiküldetését akadályozza meg. Felsőbüki Nagy Pál 1825-ig aztán nem is jutott el az országgyűlésekre. Annál derekasabban vett részt a nemesi felkelésekben, úgyhogy a király még aransarkantyús vitézének is megtette. 1825-ben megyéje ismét elküldötte Pozsonyba, az országgyűlések akkori színhelyére, ahol továbbra is nagy buzgalmat fejtett ki a magyar nyelv ügyében.

A november 3-i kerületi ülésen egy nyelvmívelő tudós intézet felállítása tárgyában tartott hatalmas beszédet, melyben hevesen kifakadt az országnagyok ellen, kik pénzüket külföldön költik el, ahelyett, hogy nemzeti célokra áldoznának. Alig hangzottak el mennydörgő szavai, a hallgatóság sorából előlépett Széchenyi István gróf. A feszült csendben mindenki a daliás huszárcapitányra nézett, aki jobb kezét előrenyújtva, így kezdte: „Nekem ezen a helyen szavam ugyan nincsen. Szemrehányásokat

hallok itt nagyjainkra: én nem számítom magamat ezek számába, csak a vagyonosabbak közé. Ha oly intézet állíttatik, mely a magyar nyelvet kifejti s azzal segíti nemzetünk magyarrá tételét és hogy hazám iránti ragaszkodásomat bebizonyítsam, felajánlom itt nyilvánosan egész vagyonom egy évi jövedelmét a nemzeti szellem felvirágozására...” A nemes tett annyira fellelkesítette a jelenlevőket, hogy a főurak közül gróf Károlyi György 40.000 forintot, az asztalnál ülő főúri követek közül gróf Andrássy György 10.000 forintot, Vay Ábrahám pedig 8000 forintot ajánlottak fel. Felsőbüki Nagy Pál beszéde és Széchenyi István gróf áldozatkészsége így segítette megteremteni a Magyar Tudományos Akadémia vagyoni alapját, mely minden kormánytámogatás nélkül alakult meg a magyar nyelv és irodalom művelésére 1825. november 3-án, az alsótábla kerületi ülésén.

A Széchenyi-emléktábla tehát ezt az ünnepélyes pillanatot örökíti meg egy 1861-i könyv s egyesek elbeszélései és feljegyzései alapján. Az emléktábla baloldali felén látjuk tehát az asztalfőn az elnöklő Máriássy Istvánt és tőle balra, a táblát szemlélőnek kissé háttal, a nagyszerű Felsőbüki Nagy Pált; vele szemben az asztal túlsó oldalán gróf Dessewffy Józsefet, gróf Andrássy Györgyöt és Vay Ábrahámot. Az elnöklő Máriássy és Nagy Pál mögött álló bronzalakok részben követek, mint például az első szélső Kozolovszvári Miklós, a Széchenyihez legközelebb álló, kucsmát lengető Bartal György, — vagy a hallgatóság legelőkelőbb tagjai, mint Döbrentei Gábor, aki az 1831-ben megalakult Tudományos Akadémia első főtitkára lett.

Az első négy főalapító áldozatkészsége még sok jó magyart arra készítetett, hogy Felsőbüki Nagy Pál tudós intézete valósággá lehessen. 1827-ben a nemzet már negyedmillió forint adománnyal rendelkezett és úgy érezte, hogy nemcsak törvényhozásilag intézkedik a XI. cikkelyvel „a hazai nyelv művelésére felállítandó tudós társaságról vagy magyar akadémiáról“, hanem a XII. cikkelyben megörökíti „az utókor emlékezete végett“ azoknak neveit, „akik a tudós társaság felállítására vagy a hazai nyelv terjesztésére is ajánlatokat tettek“. Ezeket a törvényeket az akkor uralkodó I. Ferenc király augusztus 18-án szentesítette.

Hogy az indítványozó Felsőbüki Nagy Pál volt, arról a törvénycikkek nem emlékeznek meg. Az emléktábla sem emeli ki annyira alakját, hogy az a kellő módon szemünkbe tűnhessen. Széchenyi István tettét az mindenestre nem kisebbítené, ha az Akadémia „megalapítását“ megörökítő emléktáblán jobban érvényesülhetne annak az emléke is, aki nagyszerű beszédjével megindította Széchenyit és főúri társait. Példa lenne így ez az emléktábla arra, hogy kisebbek és nagyobbak kart-karba öltve, minden erőt, tehetséget és szorgalmat egyesítve vihetik a nemzetet és országot minél előbbre, — vagy ahogy Széchenyi mondotta: „az emberiség, sőt a mindenség feldicsőítésére...”

Mesterházy Jenő